

Személyiségfejlesztés a tanárképzésben, irodalmi művek feldolgozásával

© Ludányi Ágnes, © Szebeni Rita

Eszterházy Károly Főiskola, Eger

agnes.ludanyi@ektf.hu, rszebeni@ektf.hu

Tanulmányomban bemutatom a tanárképzés pályaszocializációs törekvéseinek egyikét, amelynek fókuszában a tanár-személyiségfejlesztés egyik lehetséges metódusa áll. Az Eszterházy Károly Főiskolán már több pályaszocializációs kísérlet zajlott, például projekt módszerrel, encounter csoport-formában, relaxációs módszerrel, pszichodramatikus, vagy tranzakcióanalitikus eszközökkel. A kísérletező kedv mellett az is szándékunk volt, hogy akár a tanárképzésben, akár a szociális képzésekben, - mindenütt ahol a saját személyiségével dolgozik majd a szakember - szükséges és elengedhetetlen pályaszocializációs kritérium, az önismeret, és ezt a hallgatók is ismerjék fel. Ugyanakkor ebben van bizonyos önellentmondás, hiszen formalizált körülmények között, iskolarendszerben, és kreditkényszer mellett nehéz önismereti munkát kötelezően előírni. A módszertani sokféleséggel valójában választási lehetőséget szeretünk volna adni a hallgatóknak. Tájékozódniuk kellett a módszerekről, gondolkodniuk arról, hogy melyik kurzus felel meg leginkább annak a pszichés státusnak, amelyben éppen akkor vannak, vagyis már a választásba is kellett befektetniük abból a munkából, amire később szerződtek az így kiválasztott csoportjaikban.

A most bemutatásra kerülő önismereti kurzus tapasztalatai arról szólnak, hogy az irodalmi művekkel kapcsolatos értelmezések, asszociációk, és életűbéli párhuzamok hogyan járulhatnak hozzá a tanár szakos hallgatók önismeretéhez. Ennek előzményeiről azonban, érdemes néhány gondolatot elmondani:

Az oktatói cél a korábban elvégzett csoportmunka során is az volt, hogy bizonyos irodalmi műveket, önismereti belső munka eléréséhez használjunk. Másik célként annak bizonyítására törekedtünk, hogy a fiatalok mentális rendszerével nem „kompatibilis” szövegek elvesznek, nem sokat tesznek hozzá a személyiség gazdagodásához. Két hallgatói csoporttal dolgoztunk önismereti kurzuson. Három alkotást választottunk ki. Abból indultunk ki, hogy keresünk olyan „vivőanyagokat”, amelyeken keresztül, - tréneri segítséggel - a hallgatók építhetik, differenciálhatják saját személyiségüket. Három alkotást mutattunk be számukra, a következő logika szerint: legyen benne úgymond könnyen érthető szövegű alkotás, aztán egy kicsi távolabbi absztrakcióval elérhető alkotás, és egy teljesen kultúra- idegen mű. A „könnyen érthető” esetében azt feltételeztük, hogy ez áll legközelebb a diákok értelmező struktúrájához, a második távolabbi attól, és a harmadik teljesen idegen lesz. Sorrendben a művek: Franz Kafka: A törvény kapujában, Örkény István: Nincs semmi újság, Ju Hua: A sors rendelése.

Nem nehéz felismerni ebben a szándékban és logikában a kognitív pszichológia emberképét, aminek lényege az információ feldolgozás, értelmezés, azaz a mentális térkép folyamatos bővülése az újabb és újabb információ megjelenésével.

Esetünkben speciális volt az információfeldolgozás, mert az irodalmi alkotások „űrűgén” kellett a résztvevőknek saját életüket, működési mintázataikat elemezni. Ennek tapasztalatait abban foglalhatjuk össze, hogy az önismereti munkához eltérő módon járultak hozzá az alkotások. A feldolgozók (azaz a hallgatók) kognitív rendszerével kompatibilis alkotások is más jellegű önismereti értelmezésekhez vezettek, és az ún. rendszer-idegen alkotások is. Ennek specifikumait most nem feladatunk elemezni, de tény, hogy ezek a jellemzők adták azt a kiindulást, hogy erősebb projekciós nyomás felé dolgozzuk tovább a metódust. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy ha a fiatalok életkoruktól, kultúrájuktól, belső világuktól távol eső szöveggel találkoznak, akkor elfordulnak ezektől az alkotásoktól, olvasóvá nevelésük majdnem sikertelenné mondható. Ugyanakkor támogató, és irányító környezetben (órán) a saját életükre vonatkozó értelmezéseket elvégzik. Ennek a jelenségnek van egy kedvező, és egy kedvezőtlen síkja. A kedvezőtlen az, hogy az iskolarendszer nem nagyon járul hozzá a fiatalok olvasóvá neveléséhez, és ez nem is változik, ha nem lesz egy tudatosabb tananyag-válogatás.

A vizuálisan szocializált ifjúság, a szerző által alapvetőnek nevezett szókincsében fejlődik csak. Örömszerző olvasásnak mondja a szerző azt, amikor a személyek magáért az élményért olvasnak, amikor maga a tevékenység önmagában gyönyörködtető. Ez a bizonyos örömszerző olvasás dolgozza azonban ki, a differenciáltabb, árnyalatokat is megragadni képes szókincs-használatot. A vizsgált korosztály olvasásra nevelése nagyon alacsony határfokú. Viszont ha feladathelyzetbe kerülnek a fiatalok, és célzott kérdéseket kapnak a szövegre, és a saját életükre vonatkozóan is, akkor értelmezhető önismereti anyag keletkezik.

Még egy elméleti hipotézisünk volt a munka megkezdése előtt. Ezt a hipotézist a *Yalom* (2004) féle egzisztenciálpszichológia alapvetései támogatták. Röviden összefoglalva elmondható, hogy az egzisztenciális pszichodinamika nem kapcsolható össze a fejlődési modellekkel. Nem tárgya az, hogy a személyek hogyan váltak azzá amilyenek, hanem maga a lét az elemzés tárgya. Ez az egzisztenciális felfogás más alapkonfliktusokra helyezi a hangsúlyt, mint pl a pszichoanalízis, vagy a behaviorizmus, vagy bármely más nagy pszichológiai iskola. Nem tárgya az elfojtás, az ösztönök, vagy a környezethez való alkalmazkodás nehézsége, hanem inkább arra fókuszál, hogy hogyan szembesülnek a személyek saját létük adottságaival. A szerző négy dilemmát emel ki, négy életproblémát: a halált, a szabadságot, az egzisztenciális elszigeteltséget, és a jelentésnélküliséget. Érdekes ezeket pár gondolattal magyarázni, mert az volt az elvárásunk, hogy az értelmezhetetlen irodalmi szövegek olvasása nyomán, ezek a létproblémák jelennek meg a hallgatói értelmezésekben.

A halál nyilvánvalóan a végső, és központi egzisztenciális konfliktus. Felismerjük az elkerülhetetlenségét, és átéljük a lét folytatásának vágyát. A szabadság *Yalom* (2004) felfogása a külső struktúra hiányát jelenti, és egyben azt a kettősséget is, hogy vágy van a biztonság, a kapaszkodók, a struktúra után, és menekülés is ettől, mint korlátozótól. Az egzisztenciális elszigeteltség először a magánytól való félelem, de egy másik síkon az a tényleges magány. Annak a magánya, hogy a létezésben mindenki „egyedül” van.

A jelentésnélküliséget tartottuk a témánk szempontjából a leglényegesebbnek, mert ebben van az élet, a létezés értelmének keresésé, a célok megfogalmazásának dilemmája.

Az önismereti munka bemutatása. A mintában szereplők, az Eszterházy Károly Főiskola tanár szakos hallgatói voltak. Két irodalmi mű feldolgozásának tapasztalatait foglaljuk most össze, amelyből az egyik olyan alkotás, amely a célzott korosztály számára ismert lehet, hisz a magyar kultúrából származó írás, míg a másik egy japán novella. Utóbbi olyan szimbólumokat, metaforákat tartalmaz, amely a magyarországi 20-22 évesektől távol esik. Ezzel a választással is az volt a feltevésünk, hogy kognitív „kapaszkodók” nélkül – ahogyan ezt már jeleztük is – olyan projekciókat hívnak elő a hallgatók, amelyek az önismereti munkában jól hasznosulhatnak.

A két mű: Kavabata Jaszunari: *Zakura*, a Gránáralma, és Rényi Ádám: *Paula* c. műve. Utóbbiról el kell mondani, hogy a történet egyáltalán nem illeszkedik a hallgatók életkori jellemzőihez, más életciklusbeli történésüket dolgoz fel, így ebben a tekintetben ehhez sem tudnak párhuzamos élményeket kapcsolni a fiatalok.

Az alábbiakban azokból a hallgatói értelmezésekből idézünk, amelyek a bevezetőben említett egzisztenciális dilemmákból eredeztethetőek, és amelyek az önismereti órák tematikáját adták. A hallgatói mondatokat dőlt betűvel jelezzük.

*„Ez a történet nekem a betegségről, a halálról, a szomorúságról
szól”.....”nagyon sok a beteg ember, a mai világban is sokan meghalnak
ebbe a szörnyű betegségbe, a rákba”
„Egyszer minden bekövetkezik, és minden elmúlik”*

A pszichológiában ismert a szorongás és a félelem közötti különbségtétel. A szorongást tárgyatlannak mondjuk, míg a félelemnek van tárgya. Több terápiás metódus él azzal, hogy a szorongást félelemmé alakítja, ami első hallásra nem túl biztatóan hangzik. Ugyanakkor a szorongástól ezen az úton könnyebben lehet megküzdeni. Valójában ez egy önvédelmi akció a személyek részéről, ahogyan ezt az idézetből is látjuk. Konkrét betegséggel kapcsolatban lesznek realitásbeli elhárítások, de egy generalizált, nem tudatos halálfélelemtől kevéssé. Ha megküzdöttek a személyek a rákkal, akkor csökken a halálfélelem is. A csoportos megbeszélések ezeknek a kérdéseknek a kibontására voltak alkalmasak, természetesen nem általánosságban és filozofikus közelítésben, hanem a konkrét személye életfelfogások mentén.

„Nekem a család a legfontosabb..”
„Nekem is hiányozna egy társ...”
„Nincsen biztonságérzet az emberek életében...”
„Nekem sem egész a családom, de ezen már ha akarok sem tudok segíteni...”
„A párkapcsolatok többsége csak felszínes, külsőségeken alapszik.....”
„Előítéletesek vagyunk másokkal, csak a külső alapján ítélünk mindenkit....”
„Mindenkinek szüksége van Társra...”

Fenti példák annak fényében is érdekesek, hogy a munkában részt vevő fiatalok éppen abban a korban vannak, amikor a párválasztás, identitáskeresés kérdése aktuális. Ebben a fejlődési ciklusban az életörömnök, vagy akár az onnipotenciának szerepe lehetne, ezzel szemben mégis olyan kép rajzolódik ki, hogy a megkérdezettek szerint, és Yalommal összhangban: a világ egy veszélyes hely. Lehetne érvelni amellett persze, hogy az exponált szövegek a felelősek ezekért a mondatokért. Ugyanakkor el lehet fogadni azt is, hogy bármi is volt a hívó szöveg, ezek a gondolatok, félelmek és dilemmák ott vannak a válaszadók gondolkodási rendszerében, mentális működésében.

Leginkább a támasznélküliség, és a biztonságihiány szembetűnő. Ismert tény a hallgatók életéből, hogy gyakorlatilag elenyésző a teljes család modellje. Tényleges és konkrét egzisztenciális félelmekkel élnek, a szónak abban az értelmében, hogy a fizikai szükségleteik sincsenek mindig biztosítva.

A fenti mondatok a szabadság, és az elszigeteltség kérdéskörébe illeszthetőek, és gyakran nem tisztán elkülöníthetőek. Mindenesetre ez a két kérdéskör, és az alábbiakban majd bemutatásra kerülő jelentésnélküliség képezte az önismereti munka nagy részét. Ezekben van legnagyobb szerepe a kurzust vezető oktatónak/pszichológusnak, hisz egyfajta én-erősítést magára vállalhat feladatként, illetve modellálhat bizonyos megküzdési stratégiát is. Nem figyelmen kívül hagyva természetesen, a csoporttagok teherbírását, stressztűrését, eddig megtanult elhárításait.

„Nekem az életben a család lesz az első, az biztos....”
„Az életben annyi mindent kell kibírni, de hát bírni kell....”
„Az embernek meg kell találnia a boldogságot a világban, csak ma nagyon nehéz, és ha meg is találja, akkor is valami szörnyűség történik”
„Egyszer minden bekövetkezik, és minden elmúlik”

A két utolsó mondat mintha összefoglalná valamennyi egzisztenciális dilemmát. A célok szükségessége is benne van, kicsit a reménytelensége is, hisz a boldogság úgyis elmúlik, vagy valami szörnyű történik. Ezeknek a gondolatoknak az átkeretezése az önismereti csoportmunkában az egyik legnehezebb feladat. Az órák során azt a tapasztalatot éltük át, hogy egy bizonytalan ingerhelyzetben (ld. érthetetlen szöveg) a résztvevő csoporttagok nem tudnak más forráshoz nyúlni, mint saját belső világuk. Ennek kivetítése nagyon sok értelmezhető, és feldolgozható anyagot szolgáltat, és ez volt a legnagyobb hozama a közös munkának.

Nem célunk most a különböző műfajú önismereti formákat elemezni, hisz mindegyik mellett sok érv szól, de az látszik, hogy a csoporttagokat ebben a formában és metódussal, nagyobb bevonódás jellemzi, mélyebb önfeltárások, és értelmezi lehetőséget adódnak. Ugyanakkor ez a veszélye is, hisz nem terápiás csoportról van szó, nehezebb kontrollálni az élmények további sorsát. Éppen ezért ez a munka azoknak a csoportoknak ajánlott, akiknek már van önismereti, vagy önreflexiós gyakorlatuk, nem ismeretlen számunkra a saját személyiség elemzése.

Irodalom

Yalom, Irvin D. (2004). *Egzisztenciális pszichoterápia*. Budapest: Animula.